

Dileme izgradnje demokratske države u Slovačkoj

JONATHAN STEIN*
MITCHELL ORENSTEIN**

Sažetak

U tekstu se analizira politički razvoj Slovačke nakon sloma komunizma. Demokratske promjene u Slovačkoj predvodila je organizacija *Javnost protiv nasilja* (VPN), pandan češkom Građanskom forumu, u čijem se krilu vrlo rano profilirao Vladimir Mečiar. On je, nakon sukoba s vodstvom VPN-a u proljeće 1991., izrastao u karizmatičkog političkog vođu. Oslonjen na svoju populističku stranku nazvanu *Pokret za demokratsku Slovačku* (HZDS), Mečiar je 1992. osvojio slovačke parlamentarne izbore i postao premijerom. HZDS-ova radikalizacija nacionalističkog diskursa i težnja za potpunom institucionalnom transformacijom češko-slovačke federacije dovele su do “baršunastog razvoda” i osamostaljenja Slovačke početkom 1993. Mečiar i HZDS kratkotrajno su izgubili vlast 1994. zbog rascjepa u stranci, da bi se pobjedonosno vratili nakon izbora u jesen iste godine. Ovime je, tvrde autori, u Slovačkoj nacionalni populizam i klijentelističko-patrimonijalni tip vladavine prevladao nad demokratskim konstitucionalizmom. Autori smatraju da se uzroci takvog razvoja nalaze u socijalnim posljedicama poratne forsirane industrijalizacije kao i u snažnoj tradiciji kulturno-političkog nacionalizma.

*U zemlji gdje se zakon ne poštuje,
sve je moguće.*

Vaclav Havel u “Poslanici slovačkom narodu” od 14. ožujka 1991. godine

Prve dvije polarizirane sjednice Nacionalnog vijeća Slovačke Republike, održane 3. i 4. studenog 1994. nakon prijevremenih izbora 30. rujna i 1. listopada iste godine, označile su prevagu nacionalističkog populizma nad demokratskim konstitucionalizmom u krhkom i nesigurnom političkom sustavu. Predsjednik *Pokreta za demokratsku Slovačku* (HZDS), Vladimir Mečiar, poveo je skupinu svojih zastupnika, *Slovačku nacionalnu stranku* (SNS) i *Udruženje slovačkih radnika* (ZRS) u borbu protiv vlade premijera Jozefa Moravčika, koja je naslijedila Mečiara nakon izglasavanja nepovje-

*Johnattan Stein, doktorand politologije na Yale University (SAD), istraživač u Institute for East West Studies u Pragu.

**Mitchell Orenstein, docent politologije i istraživač ne Watson Institute for International Studies, Brown University (SAD).

renja u ožujku. Preko noći su smijenjeni javni tužitelj, predsjednik i potpredsjednik Središnjeg revizijskog ureda te upravni odbori Slovačkog radija i televizije, direktor Slovačkog radija, predsjedništvo i nadzorni odbor Nacionalnog imovinskog fonda te svi vodeći ljudi u parlamentu. Donesena su i dva zakona o privatizaciji, od kojih su se prvim povećale ovlasti Nacionalnog imovinskog fonda, holding tvrtke za državna poduzeća, a drugim se retrogradno poništila neposredna prodaja trideset i osam tvrtki koju je u posljednja dva mjeseca odobrila Moravčikova vlada.

“Parlamentarna noć” postala je uvriježen izraz kojim se označuju velike čistke, koncentracija vlasti, pritisak na javna glasila te (dosad mirni) pokušaji stišavanja oporbe koji su doveli do promjena u slovačkom unutarnjem političkom poretku i međunarodnom položaju. On nam ujedno pomaže sagledati snažnu političku polarizaciju nakon raspada čehoslovačke federacije u siječnju 1993.

Polarizacija je zapravo bila glavni poticaj slovačkoj politici od 1989., koji je prošao kroz nekoliko faza. Prva je faza započela nakon prvih slobodnih izbora u lipnju 1990. u kontekstu stranačkih sustava što su se nezavisno razvijali u Češkoj i Slovačkoj kad je HZDS izbio u vrh antifederalne oporbe. Njegova pobjeda u Slovačkoj na izborima u lipnju 1992. Slovačkoj je donijela nezavisnost, ali je gotovo odmah nakon nje uslijedila druga faza što je kulminirala u već spomenutim sjednicama parlamenta. Ovaj put, mnogi nekad visoki dužnosnici HZDS-a udružili su se s prijašnjim neprijateljima u ono što bivši ministar iz redova HZDS-a opisuje kao “antifašistički blok” protiv preostalih Mečiarovih privrženika i njegovih novih koalicijskih partnera.¹

Sastavljanje šeste slovačke vlade od 1989. jasno pokazuje dubinu razdora između dvaju tabora. Mečiarov treći uspon na vlast uslijedio je nakon neuspjelih koalicijskih pregovora između HZDS-a, nadmoćnog pobjednika,² i dvaju najvećih stranaka Moravčikove vlade, *Kršćanskog demokratskog pokreta* (KDH) i postkomunističke *Stranke demokratske ljevice* (SDL). Dogovor s jednom od njih doveo bi do većine u parlamentu sa 150 zastupničkih mjesta (vidi tablicu), no nijedna od njih nije se mogla sporazumjeti s HZDS-om. Umjesto toga, Mečiar je neslužbeno preuzeo vlast, ostavljajući Moravčikovu vladu šest tjedana na suhom dok nije postavio svoj kabinet.

¹Razgovor s Milanom Knažkom, *Interview*, 1. siječnja, 1995., str. 86.

²HZDS je izašao na izbore u bloku sa *Seljačkom strankom*, po broju glasača beznačajnom strankom koja nije dobila nijedno ministarsko mjesto u vladi.

Tablica 1: Rezultati izbora za Nacionalno vijeće Slovačke Republike održanih 1994.

Stranka	% glasova	Broj mandata
*HZDS + RSS (Pokret za demokratsku Slovačku/ Slovačka seljačka stranka)	34,96	61
‡Zajednički izbor (Stranka demokratske ljevice)	10,41	18
Mađarska koalicija	10,18	17
‡KDH (Kršćanski demokratski pokret)	10,08	17
‡DU (Demokratska unija)	8,57	15
*ZRS (Udruženje slovačkih radnika)	7,34	13
*SNS (Slovačka nacionalna stranka)	5,40	9

* Koalicijska stranka nakon 3. studenog 1994.

‡ Prethodna vladina koalicija

Primjedba: uključene su samo stranke koje su prešle izborni prag od 5%.

Ovaj članak otkriva povezanost slovačkog političkog previranja s nedosljednim, a ponekad i proturječnim poimanjem nacionalnog identiteta, o čijoj ćemo važnosti potanko govoriti u sljedećem odjeljku. Zatim ćemo to povezati s političkom dvosmislenošću antifederalne oporbe poslije 1989. godine i njezine uloge u raspadu Čehoslovačke. To pruža temelje za razumijevanje preustroja stranaka i institucija nakon postizanja nezavisnosti, što je prisililo Mečiaru da napusti parlament u ožujku 1994. godine. Zatim će biti riječi o Mečiarovu povratku na vlast i temeljima sadašnje koalicijske vlade predvođene HZDS-om. Na kraju ćemo analizirati veliku potporu HZDS-u u svjetlu povijesno-kulturne pozicije koju on danas ima u slovačkoj politici te ćemo zaključiti da je Slovačka suočena s dugotrajnom nestabilnošću koja proizlazi iz nesposobnosti vlade i oporbe da razriješi središnji problem slovačkog nacionalnog identiteta.

Pitanje identiteta

Slovačka nije iznimka među postkomunističkim državnim sustavima po tome što nema homogenizirajućeg javnog diskursa kojim bi se odredio obujam i oblik državne vlasti te ozakonilo zastupanje stanovitih zahtjeva. Štoviše, čini se da ono što je u slovačkoj patologiji karakteristično — anti-institucionalizam, ozakonjenje karizmatičnog, etno-teritorijalni populizam i oživljavanje neofašističkih političkih zamisli — smještava Slovačku u avantgardu šire, premda tek u začetku, “krize morala”.³ Naime, Mečiarova suradnja sa savjetnicima Silvija Berlusconija tijekom izborne kampanje 1994.

³ Maier, Charles S., “Democracy and Its Discontents”, *Foreign Affairs*, 73, 4, srpanj-kolovoz 1994., str. 48-64.

godine pokazuje da se nekim pojmovnim srodnostima lako premošćuju granice između Istoka i Zapada.

Ipak, isplati li se Slovačku proučavati kao idealan primjer neke veće (a dosad nedovoljno shvaćene) pojave, valja imati na umu i činjenicu da zrela demokratska društva po definiciji imaju zdravu institucijsku inerciju koja nerijetko frustrira one koji se na organiziran način suprotstavljaju poretku. Za razliku od toga, u postkomunističkom razdoblju politički se identitet, a time i izgradnja i obnova države, u potpunosti redefinira. Čak se i zemlje čije se fizičke granice ne mijenjaju suočavaju, ako ne s nemogućnošću uspostave vlasti i građanskim ratom, a ono s dugotrajnim konsolidacijama koje provode majoritarne, predsjedničke ili ine vlade duga mandata, koje ne razlikuju normalnu i ustavnu politiku. Iako se među demokracijama stupanj pridržavanja proceduralnih minimuma uvelike razlikuje, niti jedna postkomunistička država nije u kratkom roku institucionalizirala formalno limitiranu i delimitiranu vladu.⁴

Nakon ovog ne može se poreći činjenica da su demokratska konsolidacija i institucijski okvir za gospodarsku modernizaciju i razvoj očito najviše unapredovali u onom području gdje se prije osamostaljivanja Slovačka tradicionalno smještavala uz bok Češkoj Republici, Mađarskoj, Poljskoj i Sloveniji. Te države obuhvaćaju ono što je Ken Jowitt jednom nazvao Orange County istočne Europe, povijesno poluperiferno područje u kojem su građansko načelo i načelo suvereniteta najizrazitije oblikovani — a prvi put u modernoj povijesti pozitivno oblikovani — slično kao u zapadnim zemljama njemačkog govornog područja, koje su zvijezde vodilje (a danas možda i čuvari) uspješne “europeizacije”.⁵

⁴ Ost, David, “The Politics of Interest in Post-Communist East Europe”, *Theory and Society*, 22, 1993., str. 453-86. Michael Urban, “The Politics of Identity in Russia’s Postcommunist Transition: The Nation against Itself”, *Slavic Review*, 53, 3, jesen 1994., str. 733-65. Jon Elster “Constitutionalism in Eastern Europe: An Introduction”, *University of Chicago Law Review*, 51, 1, 1991., str. 447-82. Mađarska je zanimljiva po konfiguraciji institucionalizirane vlasti, jer poredak nema niti majoritarna niti predsjednička, nego “legalistička” obilježja. Propisane ovlasti redovno provodi Ustavni sud, čija ga široka jurisdikcija, tolerantna pravila ustaljene pravne znanosti koja se ne drži doslovno onoga što piše u zakonu i moć da parlamentu naloži donošenje zakona, svrstavaju među najzaposlenije u svijetu.

⁵Vidi: Chirot, Daniel, “Causes and Consequences of Backwardness”, u: Chirot, Daniel, ur., *The Origins of Backwardness in Eastern Europe*, Berkeley, University of California Press, 1989., str. 1-14. O odnosu unutar tih država između povijesnih razina gospodarskog razvoja, bliskosti suvremenim zapadnoeuropskim tijekovima i potpore demokraciji zapadnog tipa te strategijama gospodarskih promjena vidi Janos, Andrew C., “Continuity and Change in Eastern Europe: Strategies of Post-Communist Politics”, *East European Politics and Societies*, 8, 1, zima 1994., str. 14-15, 27. Vidi i Herbert Kitschelt, “The Formation of Party Systems in East-Central Europe”, *Politics and Society*, 20, 1, ožujak 1992., str. 7-50. Kitscheltova pionirska analiza, međutim, zanemaruje zemljopisne momente u objašnjavanju ukupne raspodjele stranaka i glasača.

To je, ukratko, kako pojmovni tako i zemljopisni prostor. Iako do Beča ima samo sat vožnje automobilom, to je prostor koji je Slovačkoj postao dalek nakon osamostaljenja. No to ne znači da je Slovačka jednostavno odabrala gospodarski uvjetovan, sporiji i institucijski zaseban “tranzicijski put”.⁶ “Efekt konvoja”, u kojem su superiorni Česi određivali brzinu i smjer gospodarske reforme u cijeloj federaciji, izazvao je snažnu reakciju u Slovačkoj, što je osnažilo postojeće kulturne nacionalističke snage. Međutim, nezavisnost, ili “razbijanje konvoja” kako bi se “išlo svojim putem”, nije predstavljala niti stvorila “društveni konsenzus” oko alternativnog puta. Naprotiv, polarizacija koja je uslijedila i činjenica da ona subsumira gospodarske strategije, daje lažni dojam da bi antifederalistička politika mogla biti zgodno uobličena u “odabir racionalne gospodarske politike”.⁷

Slovačku je primjerenije opisati kao meta-konstitucionalno podzemlje, jer se njezinim nastankom nije učinilo ništa kako bi se konsolidirale normativne granice koje osporava politička zajednica. Najnepostojanija je ona što okružuje mađarsku manjinu, koja ima 550.000 ljudi (11% stanovništva), a koja se koncentrirala duž slovačke južne granice. Pa čak i kod većinskog slovačkog stanovništva, nepostojanje narodnog mandata za raspad Čehoslovačke, slaba potpora koju je u to vrijeme ta zamisao imala te i kasnija slaba afektivna vezanost za nezavisnost (što sve, usput rečeno, podriva tvrdnju o racionalnosti u dokazivanjima gospodarskih uzročno-posljedičnih veza), znače da su političke domene i dalje neizdiferencirane. Borbe između vlasti i oporbe imaju neposredne posljedice na razini poretka, jer su one dio širih nastojanja da se utvrdi značenje i karakter slovačke državnosti.

Na jednoj strani današnjih podjela nalaze se stranke prethodne vlade koje manje-više odgovaraju spektru demokratskih stranaka zapadne Europe. Dvije stranke, SDL i KDH crpe organizacijsku, intelektualnu i materijalnu potporu od ideološki srodnih stranaka na Zapadu. Te su stranke iznutra skladne, suvremenih nazora te su jedinstvene u potpori političkom pluralizmu i gospodarskoj reformi temeljenoj na tržišnoj orijentaciji. Zalažu se i za kolektivna prava za mađarsku manjinu. Njihova zajednička biračka baza nerazmjerno je okupljena u dva slovačka gradska središta, u glavnom gradu Bratislavi i u Košicama, etnički izmiješanoj kozmopolitskoj enklavi u istočnoj Slovačkoj.

⁶Cf. Bićanić, Ivo, “The Economic Causes of New State Formation During Transition”, *East European Politics and Societies*, 9,1, zima 1995., str. 2-21.

⁷Ibid., str. 21. Gospodarski motivi za raspad postkomunističkih federacija uvjerljivije se očitavaju u ponašanju onih federalnih članova koji su najspremnije za brzu izgradnju tržišnog gospodarstva bez obzira na to jesu li politički superiorne, poput Čeha, ili politički inferiorne, poput Slovenije, baltičkih republika i vjerojatno Ukrajine. Ali čak i ovdje, model funkcionira samo pod pretpostavkom da je za one sklone reformama, a koji su i politički superiorni, spremnost da prihvate razdvajanje jednaka secesionizmu.

Nasuprot tim strankama nalazi se sadašnja koalicijska vlada, koju čine stranke što ih mjesni promatrači nazivaju “nestandardnima”, od kojih se svaka bavi nekom vrstom defanzivnih, sebi okrenutih, ekskluzivnih kulturnih pitanja kojima se podupire autoritarna nacionalno-paternalistička vlast. HZDS im je, doduše nevoljko, na čelu i utjelovljuje mješavinu tih pitanja. Po svom političkom stilu i u izuzetno velikoj mjeri po distribuciji svojih birača, ona podilazi snažnoj naklonjenosti komunalističkom populizmu korijene koje nalazimo u slovačkoj pretkomunističkoj prošlosti. U organizacijskom smislu ona je razvila klijentelistički ustroj i etiku koja snažno podsjeća na nedavni totalitarizam (čak se ni postava nije značajnije promijenila), no istodobno se poziva na tu raniju političku kulturu, kako bi održala centralizirani, naslijeđeni poredak.

Ovo političko područje djelomično odražava prostornu pokrivenost komunističke modernizacije i urbanizacije u izoliranim područjima agrarnog nacionalizma. Međutim, razdjelnice se mogu neposrednije povezati s neuspjehom slovačkih antifederalista da u potpunosti nadmaše političku zajednicu kojoj su se “uspješno” suprotstavili.

Nepodnošljiva državnost Čehoslovačke

Čehoslovačka nije prošla liberalizaciju tipičnu za autoritarne režime koji su u posljednjih dvadeset godina proživljavali krizu, jer se samo postojanje starog režima (pa tako i njegovo isključivo pravo na legitimitet) sastojalo u nijekanju svakoga političkog otvaranja nakon sovjetske okupacije 1968. godine. Ipak, odsutnost liberalizacije u cijeloj Čehoslovačkoj ne bi trebala umanjiti dublje posljedice koje je to imalo za Slovačku. Slovačka revolucionarna organizacija *Javnost protiv nasilja* (VPN) nije se mogla osloniti, kako je to činio *Građanski forum* u Češkom prostoru, na razmjerno dobro razvijene i preklapajuće mreže disidenata i “sive zone”, kako bi dovela na vlast alternativnu elitu nakon povlačenja i pada “normalizacijskog” poretka.⁸ Oni malobrojni organizirani disidenti koji su postojali prije 1989. bili su usmjereni na vjerska pitanja, dok je Slovačka u cjelini, po riječima dvojice utemeljitelja VPN-a, bila spremnija na “neku vrstu perestrojke”, nego na

⁸“Sivo područje” se odnosi na one, uključujući članove komunističke stranke, koji su se suprotstavili režimu i često održavali kontakte s disidentima, ali se nikad nisu upustili u otvoren sukob sa stranačko-režimskim establishmentom. Vidi Šiklova, Jirina, “The ‘Gray Zone’ and the Future of Dissent in Czechoslovakia”, *Social Research*, 57, 2, ljeto 1990., str. 347-63. O usmjerenosti prosvjednih organizacija poput *Povelje 77* i *Odbora za obranu nepravredno optuženih* (VONS) na Češku vidi Gordon Skilling H., “Independent Currents in Czechoslovakia”, *Problems of Communism*, siječanj-veljača 1985., str. 32-49.

masovnu mobilizaciju protiv režima, koja bi “jedva i bila moguća bez domino efekta koji se širio, osobito iz Praga”.⁹

Zato mali krug liberalnih intelektualaca koji su činili VPN-ov Centar za koordinaciju nije znao ništa o Mečiaru, komunistu izbačenom iz partije nakon sovjetske okupacije, osim da je nadaren za organizaciju, da mnogo radi te da je odlučan i kao takav osoba koja bi mogla komunicirati s običnim Slovacima, kao što to nijedan od njih nije mogao.¹⁰ Postavili su ga na čelo slovačkog Ministarstva za unutarnje poslove u prijelaznoj Vladi narodnog sporazuma, i pokazao se tako omiljenim da su ga imenovali slovačkim premijerom kad je VPN nakon izbora u lipnju 1990. postao vodeća stranka koalicijske vlade na republičkoj razini zajedno s *Kršćanskim demokratskim pokretom* (KDH) i malom *Demokratskom strankom*.

Izbori, međutim, nisu doveli do stabilnog zastupničkog poretka ni u jednoj od dviju republika. Naprotiv, konstitutivna moralno-ideološka raspodjela počele su se oblikovati kroz tematsko eksperimentiranje i nove kombinacije unutar i između često šupljikavih političkih tvorevina. U Slovačkoj su uočljive i pokretne nacionalističke skupine izašle s jednim “zemljovidom problematične društvene stvarnosti”,¹¹ a separatistički SHS osvojio je 14% glasova na izborima (nakon što je dobio znatno više glasova u mjesecima prije izbora). Mečiar je u tom trenutku odbijao separatizam i nastavio braniti federaciju s Česima.

Opstanak države nije se ozbiljnije dovodio u pitanje sve dok KDH, jedna od stranaka u saveznoj koalicijskoj vladi zajedno s Građanskim forumom i VPN-om nije ustvrdio da je slovačka nezavisnost neizbježna. Dok je SNS bio nasljednik klero-fašističke države monsinjora Josefa Tisoa, KDH se u političkom smislu pokušavala povezati s Tisovim prethodnikom, čelnikom *Slovačke narodne stranke* (HSL), ocem Andrejom Hlinkom. Svojom ideološkom premisom o konzervativnom katoličkom društvu, nacionalizam KDH-a oblikovao se kao kritika individualističkih i materijalističkih vrijednosti, što su podupirale tržišni poredak koji su promicali češki tvorci gospodarske reforme, čiji je program bio usvojen nedugo nakon izbora.¹² Za razliku od toga, VPN-ov program nastojao je ostvariti slovačke

⁹Martin Butora i Zora Butorova, “Neznesitelná ľahkosť rozchodu”, u: Kipke, Rüdiger i Vodička, Karel, ur., *Rozlúčení s československom*, Prag, Český spisovatel, 1993., str. 125.

¹⁰O VPN-ovu izboru Mečiara, vidi Gal, Fedor, *Nadoraz*, 19, Prag, Primus, 1992. str. 8-13. Gal, sociolog koji je utemeljio VPN i bio njegov tadašnji predsjednik, odbio je mjesto u vladi, poput mnogih iz Koordinacijskog središta, zbog antipolitike, ali je i čvrsto vjerovao da mu i činjenica da je Židov nije išla u prilog.

¹¹Geertz, Clifford, “Ideology as a Cultural System”, u: Apter, David E., ur., *Ideology and Discontent*, New York, Free Press, 1964., str. 64.

¹²Tony Judt tvrdio je da je takva katolička retorika sličila onoj koja se može pronaći u djelima Vaclava Havela. Judt, Tony, “Metamorphosis: The Democratic Revolution in Czechoslovakia”, u: Banac, Ivo, ur. *Eastern Europe in Revolution*,

nacionalne težnje unutar “prave” federacije, dok se gospodarski program nije nimalo razlikovao od praškog.

Do trenutka kad je KDH pobijedio VPN na lokalnim izborima u studenom 1990., Mečiarovo hirovito ponašanje i odbijanje da delegira ovlasti ili prihvati savjetnike zavadila ga je s vodstvom VPN-a. Sada, međutim, sve veća borba za vlast unutar VPN-a ideološki je usmjerena na nacionalizam i gospodarsku reformu. Početkom ožujka 1991. Mečiar i njegovi pobornici osnovali su HZDS nakon što im nije pošlo za rukom dobiti kontrolu nad VPN-om na skuštini mjesec dana ranije. Unatoč tome što su mu VPN-ovi stalni članovi izglasali nepovjerenje, Mečiar je ostao na čelu sada podijeljene slovačke vlade, tvrdeći da ne odgovara VPN-u, nego neposredno ljudima koji su ga poduprli na gradskom trgu.

Logika antiinstitucionalizma bila je jednostavna. Budući da su političke institucije nakon promjena općenito podložne taktičkim manipulacijama i samovolji snaga koje su prije bile ujedinjene u borbi protiv starog režima, one ne mogu zaustaviti sukob ako neke elite mogu, po mišljenju treće strane, uvjerljivo tvrditi da su karte bile složene tako da one nikad ne mogu pobijediti.¹³ A kako se za institucionalni okvir, naslijeđen od Čehoslovačke, u međuvremenu širom Slovačke počelo smatrati da je podređen češkim interesima i vrijednostima, Slovačke su se elite podijelile na njegove zagovaratelje i kritičare. Vodeći dužnosnik KDH-a, František Mikloško, izjavio je da se “praškog Slovaka” koji radi u saveznim organima obično “za dva ili tri dana” počne smatrati “nacionalnim prebjegom”.¹⁴

Ithaca, Cornell University Press, 1992., str. 111. Ipak, postoji jedna važna razlika. Havelove tvrdnje, koliko god antimodernističke, obično su uobičajene kao obrana autentičnosti intelektualaca in abstracto, a ne autentičnosti stanovite nacionalne zajednice. Tako je u svom nedavnom govoru izjavio da se ne samo on, nego i cijela Češka Republika “bezrezervno priklanjaju privatnom vlasništvu i pravilima tržišnog gospodarstva”, dok se dva dana poslije pitao “neće li globalna diktatura reklama, potrošačkog duha i priča punih nasilja što se prikazuju na televiziji konačno ljudski rod dovesti do stanja totalne slaboumnosti”. Govor Vaclava Havela, predsjednika Češke Republike, National Press Club, Melbourne, Australija, 29. ožujka 1995.; i na Victoria University of Wellington, Novi Zeland, 31. ožujka 1995.

¹³Vidi Offe, Claus, “Capitalism by Democratic Design? Democratic Theory Facing the Triple Transition in East Central Europe”, *Social Research*, 58, Winter 1991., str. 865-92; i “Designing Institutions for East European Transitions”, rad napisan za Konferenciju o oblikovanju institucija, The Australian National University, Research School of Social Science, 7.-8. prosinca 1992. Vidi i Przeworski, Adam, *Democracy and the Market*, Cambridge, 1991., pogl. 2.

¹⁴Kao što se može pročitati u Petr Pithart, *Nadoraz*, 21 Prag, Primus, 1992., 28. Istraživanja javnog mnijenja zabilježila su nagli pad povjerenja Slovaka u savezne institucije u usporedbi s Česima (što objašnjava i početno slaganje u vezi s održavanjem ustavnog kontinuiteta). 86% Čeha i 79% Slovaka izrazilo je povjerenje u saveznu vladu u veljači 1990., ali su do travnja 1991. te brojke pale na 59% odnosno 23%. Do sličnog je razilaženja došlo u vezi sa Saveznim parlamentom i

Ono što je uslijedilo puka je primjena te logike na institucije republičke razine. Profederalistički usmjeren vrh VPN-a pripremio je teren za Mečiarov odlazak, navevši dvadesetjednočlano predsjedništvo Slovačkog nacionalnog vijeća na to da se pokrene istraga o uspješnosti slovačke vlade, i da se ispituju tvrdnje o tome da se Mečiar protuzakonito služio komunističkim dosjeima tajne policije dok je bio ministar unutarnjih poslova kako bi ucjenjivao protivnike. Stvari su se zakuhale kad je Mečiar na jednom javnom skupu izjavio, a da prethodno nije o tome izvijestio niti saveznu vladu niti Slovačko nacionalno vijeće, da je sklopio ugovor o prodaji oružja izrađenog u Slovačkoj Sovjetskom Savezu (tada nitko nije znao da laže). Mjesec dana kasnije, on i sedmorica drugih ministara smijenjeni su na temelju člana Ustava donesenog u komunističkom razdoblju, koji je omogućavao da predsjedništvo, a ne cijelo Nacionalno vijeće, može izglasati nepovjerenje. Još su dva ministra lojalna Mečiaru dala ostavku u znak prosvjeda.

Predsjednik Havel govorio je u ime većine Čeha kad je izjednačio postupke predsjedništva s “trijumfom parlamentarne demokracije”.¹⁵ U Slovačkoj je, međutim, vladalo mišljenje da je Mečiarovo smjenjivanje organizirao Prag, a samog Havela optuživalo se da je zlorabio svoj položaj. Štogaod da se stvarno dogodilo, Mečiarovo smjenjivanje moglo se uvjerljivo tumačiti kao potvrda da se slovački interesi na mogu definirati i zastupati u postojećim institucijama. Mečiar nije samo imao snažnu potporu u slovačkom kabinetu, nego je imao i značajnu potporu među VPN-ovim parlamentarnim delegatima i u lokalnim i regionalnim organizacijama te stranke. Štoviše, i sam sastav predsjedništva nije odražavao snagu stranaka predstavljenih u Nacionalnom vijeću. Sve četiri oporbene stranke poduprle su Mečiara (SDL je u tome bio najglasniji), pa ipak svakoj od njih pripalo je samo jedno mjesto u predsjedništvu.

Slovačke institucije bile su, koliko predmetom, toliko i arenom političke borbe ne samo zato što se velik dio javnosti suprotstavio radikalnoj gospodarskoj reformi, nego i zato što je oporba postala ključnim elementom nacionalističkog diskursa. S nezaposlenošću koja je dramatično rasla prema na češkim prostorima, sve veća zabrinutost za budućnost nadjačala je razmišljanja o Mečiarovim postupcima u prošlosti i moralnoj čistoći njegovih saveznika.¹⁶ Zato, kad su politički sve izoliraniji profederalistički

predsjednikom (u čiju su osobu, međutim, Česi do kraja imali veliko povjerenje). Vidi “Postoje čs. verejnosti k Zakladnim ustavnim organum v roce 1990 a v prvni polovine roku 1991”, Prag, Institut pro vyzkum verejneho mineni, 1991., str. 2.

¹⁵ Navod iz Jiri Pehe, “Political Conflict in Slovakia”, *Report on Eastern Europe*, 10. svibnja 1991., str. 5.

¹⁶Nezaposlenost je bila ne samo veća nego u Češkoj, nego su i daleko veći izgledi da bude dugoročna. Vidi Ilam, John—Svejnar, Jan—Terrell, Katherine, “The Emergence of Unemployment in Czech and Slovak Republics”, *Comparative Economic Studies*, 35, 4, zima 1983., str. 121-34. Pregled relevantnih podataka o javnom mnijenju daje se u Bognszak, Marck, “Nationalism, Democracy, and

zagovaratelji brze tržišne reforme pribjegli očito nemjerodavnom tijelu kako bi uklonili svoje političke protivnike te ih potom počeli napadati pozivajući na antikomunističke mjere provjere češkog tipa, lako ih se odbacilo ne samo kao nedemokrate, nego i kao antislovake.¹⁷ 50.000 demonstranata izašlo je na bratislavske ulice kako bi prosvjedovalo protiv Mečiarova smjenjivanja, podupiralo ga je čak osamdeset posto Slovaka, a dvije trećine Slovaka bile su za nove izbore.¹⁸

Visoka cijena održavanja postojećih institucija umjesto privrženosti vodstvu koje je nadišlo institucije nigdje, nije bilo očitije od slučaja KDH-a. Ta je stranka nadzirala odlučujuća mjesta u predsjedništvu, ali je objelodanila svoju potporu smjenjivanju Mečiarova tek neposredno prije glasovanja, stvarajući jasan dojam da je iznevjerila svoja načela kako bi uklonila svoga glavnog nacionalističkog suparnika te kako bi, kao najveća parlamentarna stranka nakon raskola u VPN-u, stekla prevlast u rekonstruiranoj slovačkoj vladi. Jan Čarnogursky iz KDH-a postao je novi slovački premijer, no kako se borio protiv Mečiarova s istih pozicija kao i federalisti, uključujući i potporu antikomunističkom kritičkom preispitivanju, HZDS je njegovoj stranci preoteo nacionalističko vodstvo. U očima mnogih Slovaka Mečiarov položaj žrtve počeo se poistovjećivati s položajem Slovačke, a KDH se počeo poistovjećivati s ugnjetateljima.¹⁹ Potpora javnosti republičkoj vladi pala je sa 69% na 22% u mjesec dana.

HZDS-ovi taktički potezi koji su uslijedili odražavali su sastav njegova vodstva i ustroja — ponajprije “nacionalno orijentirane” elite VPN-a i sloja negdašnjih komunista, tj. skupina koje su izgubile vlast zahvaljujući

Economic Reform in Chechoslovakia: 1990-1992”, u: Volten, Peter M. E., ur., *Bound to Change: Consolidating Democracy in East Central Europe*, Institute for East West Studies, New York, 1992., str. 228-38.

¹⁷Raspravi o antikomunizmu kao konstitutivnoj moralno-ideološkoj potki u novonastalnom češkom stranačkom sustavu vidi: Scarrow, Susan—Stein, Jonathan, “The Politics of Retrospective Justice in Germany and the Czech Republic”, *Program on Central and Eastern Europe Working Paper Series*, 35, Cambridge, MA: Center for European Studies, Harvard University, 1995. Ispostavilo se da je proturječni zakon o provjeri koji je Savezni parlament usvojio u listopadu 1991. podupro samo jedan zastupnik iz slovačke oporbe. Za tipični primjer antifederalističkog motrišta vidi: Mistrík, Milos, “Osvedčeni od Langoša”, *Literarny týždenník*, 30, 18. srpnja 1992., str. 13. Kritika je sadržana u naslovu gdje je uporaba češke riječi “osvedčeni” (potvrda) označava zadiranje u slovačku autonomiju, a saveznog ministra unutarnjih poslova, Jana Langoša iz VPN-a, identificira kao “češkog” Slovaka.

¹⁸Vidi: “Nazory čs. verejnosti na reseni politicke situace na Slovensku”, Prag, Institut pro vyzkum verejneho nineni, Izvješće br. 91-13, 30. svibnja 1991.

¹⁹“Postoje čs. verejnosti k zakladnim ustavnim organum v roce 1990 a v prvni polovine roku 1991”, op. cit.

saveznim institucijama.²⁰ Za razliku od *Gradanskog foruma*, čije su glavne parlamentarne frakcije i dalje podupirale vladu čak i nakon raspada pokreta, Mečiar je poveo HZDS u snažnu oporbu saveznoj i slovačkoj vladi. Strategija “pokreta” sastojala se u tome da se ostane unutar institucija, ali da se djeluje s pozicije koja je konceptijski izvan njih, zaoštravajući podjele u Slovačkom nacionalnom vijeću pozivima na neposredni suverenitet, istovremeno igrajući ključnu ulogu u blokiranju kvalificirane većine potrebne da se u Saveznom vijeću donesu neki zakoni i ponovno prihvati ustav.

U tom je trenutku jedina nada za slovačku vladu i za opstanak federacije bila da obje republičke vlade poduzmu ustavne inicijative, no to su Česi odbili učiniti. Usprkos svim ideološkim podjelama oko gospodarske i političke strategije, češka elita bila je izuzetno jedinstvena u tome što je odnose sa Slovacima vidjela kao prenošenje vlasti s centra (Prag), a ne kao rekonstituciju vlasti odozdo. Ova je pozicija stavljena na kušnju s ranim odbijanjem Čarnogurskyjeva prijedloga o “državnom sporazumu” između nacionalnih vlada, za koji su Česi tvrdili da bi odmah poništio sve međunarodne konvencije, sporazume, dogovore i članstva u organizacijama. Izričito odbijanje da se ponovno pregovara o konceptijskom temelju saveznog suvereniteta, međutim, onespособilo je ustavni okvir da se brani protiv antirežimskih političkih snaga — te je samo dogodilo ono što se tom pozicijom željelo izbjeći.²¹

Češka je pozicija značila da HZDS nije nikad morao razraditi pozitivni program. Osvojio je 37% slovačkih glasova na lipanjskim izborima 1992. neodređeno obećavajući “mekšu” gospodarsku reformu te ustavnu formulu koja je istovremeno pozivala na konfederaciju i “zajedničku državu”, kombinaciju koja je porazila stranke na vlasti. VPN-ovo liberalno, profederalno krilo, sada se zvalo *Gradanska demokratska unija*, a *Demokratska stranka* nije se uspjela ujediniti pa nijedna od tih dviju stranaka nije dostigla izborni prag za samostalna zastupnička mjesta. KDH, koja je manje-više odustala od federalizma zbog češke krutosti i svojeg položaja prema Mečiaru, dobila je 9%, što je bio pad u usporedbi sa 19% iz 1990. Njezin čelnik, Čarnogursky postao je osoba kojoj se najmanje vjerovalo u slovačkoj politici — od kabinetskog separatista postao je federalist, a od neprincipijelnog oportunistički nacionalist.²²

Čehoslovačka se podijelila na način kako je to bilo zacrtano u političkom dogovoru između HZDS-a i *Gradanske demokratske stranke*

²⁰Szomolanyi, Sona, “Formovanie politických elit na Slovensku”, *Sociologia*, 25, 4-5, 1993., str. 327-41.

²¹Kao što se češki premijer Petr Pithart kasnije prisjećao: “Bili smo smiješni legalisti, zakonski fundamentalisti; trebali smo postaviti pitanje (međunarodnoj zajednici) kako bi gledala na to.” *Nadoraz*, op. cit., str. 22.

²²*Volbi 92, Souhrnna zprava*, Prag, Institut pro vyzkum verejneho mineni, 1993., str. 41.

(ODS), koja je osvojila 34% glasova na češkim prostorima, zahvaljujući svojoj platformi koja je uključivala nastavak tržišne reforme i “funkcionalnu” federaciju. Privid ustavnosti dalo je predočavanje sporazuma Saveznom vijeću kao gotovog čina kad se ono sastalo nakon ljetne stanke. Ipak, Zakon o gašenju Češke i Slovačke Savezne Republike nije bio donešen do kraja studenog 1992. (tek u trećem pokušaju), nakon što se pokazalo da je sam raspad nemoguće spriječiti izvana, a alternativa je bila zakonski i politički kaos što bi ga donijelo “nasilno” razdvajanje. Isto tako referendum je postao sporan, jer odlučujući faktori u oba politička vrha više nisu trebali savezne institucije nakon što su osvojili vlast u svojim republikama.²³

Tamo gdje je zakazao demokratski konstitucionalizam, pojavila su se metafizička opravdanja, jer su čelnik ODS-a Vaclav Klaus, Havel i slovački separatisti tvrdili da je pobjeda HZDS-a okrunila vjekovni slovački “proces emancipacije”. Međutim, sama neodređenost HZDS-ove pozicije odražavala je potrebu da se premoste dugogodišnje podjele među samim Slovacima oko značenja nacionalne emancipacije i ustavnog oblika koji bi ona trebala imati — podjele koje su bile bitne za ustrojavanje odnosa Čeha i Slovaka.²⁴ Slovački su se separatisti čvrsto držali metafizike jer kategorije poput “povijesne neizbježnosti” (današnja Havelova fraza) ne obvezuju na demokratske procedure. Takva formulacija je bila bitna, jer separatizam niti je nalagao potporu većine Slovaka, niti je imao važniju ulogu u platformi HZDS-ove kampanje. Ankete su dosljedno otkrивale snažnu potporu ustavnim promjenama i rasprostranjeno (i izrazitije) mišljenje da bi Mečiar najbolje obranio slovačke gospodarske interese i društvenu sigurnost, ali uz poraz onih koji se opiru raspadu Čehoslovačke. Anketa provedena dva mjeseca prije izbora otkrila je da je samo 19% simpatizera HZDS-a za nezavisnost. Jedina stranka koja je imala uspjeha na izborima, a koja je otvoreno zagovarala separatizam, *SNS*, upravo je bila ta za koju se

²³Postkomunistička istočna Europa, gdje se, s iznimkom Jugoslavije, održao samo jedan referendum između 1990. i 1993, pokazala je da su referendumima “u svojoj biti ograničeni makinacijama elita koje mogu odlučiti hoće li ih i kada održati”. Brady, Henry E.—Kaplan, Cynthia S., “Eastern Europe and the Former Soviet Union” u: Butler, David—Ranney, Austin, ur., *Referendums Around the World*, London, MacMillan, 1994., str. 215. Prije izbora održanih 1992. ODS i Češka desnica dosljedno su se suprotstavljali svakom obliku neposredne demokracije, jer bi to predstavljalo prijetnju parlamentarnim institucijama. Čelnici HZDS-a također su se protivili referendumu, ali s obrazloženjima kako bi ih to moglo previše obvezivati. U svakom slučaju, referendum bi se vjerojatno i održao da nije postojala mogućnost da barem jedna od stranaka dobije nadzor nad vladom svoje republike, tj. vladom zemlje sljednice.

²⁴Vidi: Skalník Leff, Carol, *National Conflict in Czechoslovakia: The Making and Remaking of a State, 1918-1987*, Princeton, Princeton University Press, 1988. S druge strane, Česi su bili spremni prihvatiti čehoslovačku državnost kao proširenje svoje države. Kad se 1992. rasplamsala rasprava o tome kako nazvati novu češku državu, Klaus se šalio kako ne vidi razloga za promjenu imena.

procjenjivalo da je najsposobnija osigurati nacionalne vrijednosti i interese, pa je ipak osvojila samo 9% glasova, ili 36% manje nego 1990. godine.²⁵

Iako izbori nisu potvrdili separatističko tumačenje nacionalne emancipacije, Mečiarov opstanak u politici i opstanak onih koji su mu bili saveznici, ovisio je o postizanju visokog stupnja autonomije. Strategija HZDS-a mudro je odgovorila na podvojenost slovačkog nacionalizma tako da je izbjegavala izravne pozive na odcjepljenje, prihvaćajući istodobno ključne zahtjeve separatista. Tako je, uz odbijanje da prihvati položaj u saveznoj vladi, Mečiar inzistirao na slovačkom subjektivitetu po međunarodnom pravu i odbio svaki ustavni dogovor koji bi ograničavao autoritet slovačke vlade. Slično tome, odbijanje HZDS-a da podupre Havelov ponovni izbor učvrstio je češke stavove, dajući češkom vrhu priličan prostor za odlučno djelovanje. Ipak, Mečiar je poricao da je cilj HZDS-a odcjepljenje te se i dalje izjašnjavao za “zajedničku državu”. Nacionalno vijeće proglasilo je suverenitet tek nakon što je Klaus, koji je predlagao reduciranu federaciju, otvoreno inzistirao na potpuno nezavisnim državama.²⁶ Slovačka antifederalna politička elita sad je postala državotvorna elita, ali njezin ne baš posve zakonit put od jednog do drugog primjereno simbolizira objavljivanje “suverenog” slovačkog žurno usvojenog ustava u saveznoj zbirci zakona.

Nakon nezavisnosti: nove podjele

Za razliku od taktičkih poteza učinjenih 1991. da bi se smijenio Mečiar, u ožujku 1994. cijeli je parlament izglasao nepovjerenje. Ipak, bez ustaljenih normi kojima se regulira ponašanje institucija, ustav je postao instrument značajnih političkih prestrukturiranja do kojih je dovela nezavisnost. Primjerice, slovački ustav opisuje parlamentarni sustav u kojem “po premijerovoj naredbi” predsjednik “postavlja i opoziva članove vlade i

²⁵Butorova, Zora, “Premyslene ano zaniku ČSFR?” *Sociologický Časopis*, 29, 1993.; *Volby 92, Souhrnná zpráva*, op. cit., str. 103; Frič, Pavol, “Who Loves Ya Mečiar”, *East European Reporter*, 5, 4, srpanj-kolovoz, 1992., str. 79. 22% HZDS-ovih simpatizera bili su za očuvanje federacije u postojećem obliku, a drugih 14% bilo je zapravo za unitarnu čehoslovačku državu s jednom vladom i parlamentom.

²⁶Klausu se činilo da Mečiar želi slovačku nezavisnost uz daljnju češku novčanu potporu te je navodno pitao: “Jeste li vi ponosan narod ili niste?” Mečiar mu je odgovorio: “Svatko na svoju stranu”, iako je podupirao monetarnu uniju koja bi, da se održala (trajala je trideset osam dana), značila posredno subvencioniranje. On je, nadalje, tvrdio da se skrbnička savezna vlada može održati nepromijenjena barem osamnaest mjeseci. Klausovo ustrajanje na tome da neće biti saveznog proračuna za 1993 HZDS-ovi su čelnici tada prikazivali kao dokaz češkog separatizma, što je ono, naravno, i bilo. Vidi: Vodička, Karel, “Koalični ujednani: rozdelime stat! Volby '92 a jejich dusledky pro československou statnost”, u: Kipke i Vodička, op. cit., str. 83-115.

postavlja ih na čelo njihovih ministarstava” (čl. 111), te je ovlašten “podnositi nacionalnom vijeću izvješća o stanju Slovačke Republike i o ozbiljnim političkim pitanjima” (čl. 102). Međutim, ubrzo nakon što ga je Nacionalno vijeće izabralo za predsjednika, Michal Kovač postao je, htio ne htio, jedini koji je mogao učinkovito ograničavati Mečiarovu vlast, pridavajući svoj formalni autoritet diskrecionom pravu da blokira premijerove odluke.²⁷ Kao što se moglo predvidjeti, predsjedništvo je postalo institucija u kojoj se okupljala rascjepkana oporba, koju je Kovač konačno oživio posluživši se jednim od svojih “izvješća”, kako bi potaknuo Mečiarov pad.

HDZS-u su nedostajala dva zastupnička mjesta da dobije većinu na izborima 1992., ali je Mečiar sastavio manjinsku vladu oslanjajući se na “neslužbenu” koaliciju sa SNS-om i prešutnu potporu druge najveće stranke, postkomunističkog SDL-a. Međutim, Mečiar nije učinio ustupak nijednoj stranci u pitanjima patronata ili upravljanja državom. Tijekom svoje prve godine očistio je ministarstva i državne televizijske postaje i napunio ih lojalnim miljenicima iz HZDS-a. Razbjesnio je oporbu, ali i svoje saveznike, kad se prije predsjedničkih izbora poslužio svojim privremenim ustavnim ovlastima kako bi imenovao deset članova Ustavnog suda. Njegova je vlada bila otvoreno nenaklonjena mađarskoj manjini, što je bilo jedno od nekoliko pitanja koja su pridonijela lošim odnosima sa susjednom Mađarskom te nije imao ozbiljni program kojim bi ostvario svoje obećanje o uspješnom “društvenom tržišnom” gospodarstvu.

Zato očuvanje većine, usprkos velikom broju HZDS-ovih parlamentarnih zastupnika i minimalnoj potpori nevladinih stranačkih zastupnika, nije bila nimalo laka zadaća. U dvadeset mjeseci Mečiar se održao na vlasti, odvojeno se dogovarajući s oporbenim stranačkim frakcijama i dovodeći ih u međusobne sukobe.²⁸ To je u svakom slučaju mogla biti samo ograničena strategija, ali je cilj bio bliži jer je sam HZDS ostao antirežimski pokret koji je samo proširio organizacijsku logiku *Građanskog foruma* i VPN-a. Kao i te dvije stranke, njegove skrivene ideološke frakcije počele su se nazirati oko dvije najsnažnije ličnosti.

Unutarnju oporbu prvi put je očitovao omiljeni prozapadnjački ministar

²⁷Presuda Ustavnog suda donesena u lipnju 1993. predviđela je nedosljednost samog Ustava u ovom pitanju. Sud je potvrdio predsjednikove diskrecione ovlasti kad premijer predloži opoziv ministra bez izglasavanja nepovjerenja u parlamentu, ali je to učinio tumačenjem da članak 111 vrijedi samo kod prvog sastava vlade, a ne kod kasnijih promjena u sastavu. Iako je ovo u suglasju sa parlamentarnim suverenitetom, to je suprotno samom članku 111, jer je nemoguće “opozvati” ministra prije formiranja vlade. Vidi: *Ustavny sud Slovenskej republiky*, “K vykladu članku 116 ods. 4 Ustavy Slovenskej republiky”, *Zbierka nalezov a uzneseni*, Ročník 1993., str. 18-34, posebno 21.

²⁸Tim dogovorima vidi: Nič, Milan—Obrman, Jan—Fisher, Sharon, “New Slovak Government: More Stability?”, *RFE/RL Research Report*, 2, 47, 26. studenog 1993.

vanjskih poslova Milan Knažko, vođa revolucije iz 1989., i suosnivač HZDS-a. Knažko je odigrao važnu ulogu u izboru predsjednika Kovača u veljači 1993. kad se suprotstavio Mečiarovom kandidatu, premijerovu zamjeniku Romanu Kovaču (nisu u srodstvu). Oba kandidata bili su potpredsjednici HZDS-a, ali je Michal Kovač uživao i potporu većine drugih stranaka. Mečiar je odgovorio prijetnjama da će dati ostavku i raspisati nove izbore, ako novoizabrani predsjednik Kovač ne opozove Knažka. Knažko se vratio u Nacionalno vijeće i osnovao liberalni *Savez demokrata* zajedno s još sedam HZDS-ovih zastupnika. Kasnije im se pridružio HZDS-ov potpredsjednik Rudolf Filkus, zagovaratelj liberalne ekonomije i Knažkov saveznik kojeg je Mečiar prvo uputio na nižu dužnost u diplomatskoj službi da bi ga kasnije opozvao s položaja austrijskog ambasadora.

Do listopada 1993. potpora vladi unutar HZDS-ova zastupničkog kluba oslabila je toliko da je Mečiar bio prinuđen potpisati formalni koalicijski sporazum sa SNS-om. Jedinim preostali mogući vladin partner, postkomunistički SDL, kojem je popularnost rasla, bio je za nove izbore. Njegova je odluka naglašavala širu promjenu smjera u slovačkoj stranačkoj politici u odsutnosti raskola između federalista i nacionalista. Kao i vodstva odgovarajućih stranaka u Poljskoj i Mađarskoj, vodstvo SDL-a je u zapadnoj socijalnoj demokraciji vidjelo model za redefiniranje stranke nakon raspada čehoslovačke Komunističke partije 1991. godine. Međutim, uz kruti federalistički antikomunizam, preobrazba stranke mogla se dogoditi tek nakon promjena uvjeta (i foruma) političkog nadmetanja. SDL-ovo savezništvo sa slovačkim nacionalistima u tome je uspjelo, pa je promijenjeni ustroj unutar nezavisne države omogućavao da taktička promišljanja budu vođena ciljem vrhovništva, a to²⁹ je bilo uspostavljanje nedvojbeno demokratskog, prozapadnog identiteta.

Mečiarova vlada i dalje se raspadala, jer je i HZDS-ov novi koalicijski partner bio na rubu raspada. Vladina nesposobnost da održi koherentan program odmah je postala očita kad je skupina SNS-ovih zastupnika glasala protiv vladina proračuna za 1994. godinu. Predsjednik Kovač, koji je izašao iz HZDS-a nakon svog izbora za predsjednika, savjetovao se s parlamentarnim čelnicima i u svojoj novogodišnjoj poslanici zatražio da se stavi stranački šarolika vlada koju bi činili stručnjaci. Kabinet je uskoro izgubio nategnutu većinu kad su još dva HZDS-ova kabinetska dužnosnika, tadašnji ministar vanjskih poslova Moravčík i Roman Kovač s još osam HZDS-ovih zastupnika osnovali Alternativu političkom realizmu kako bi podržali predsjednikov prijedlog. (Roman Kovač navodno se odlučio na to kad je Mečiar izjavio da bi se članovi stranke trebali zakleti na odanost

²⁹Socijalno demokratski put uistinu je službeno prihvaćen i razrađen do u najsitnije detalje gotovo odmah nakon nezavisnosti na drugom kongresu stranke u svibnju 1993. Vidi: Dokumenty druheho zjazdu *Strany demokratickej lavice*, Bratislava, Vykonny vybor Strany demokratickej L'avice, srpanj 1993.

stranci do smrti.) Obojica su odmah bili prisiljeni dati ostavku na svoje položaje u vladi i izbačeni su iz HZDS-a.

U isto vrijeme, SNS-ovo se oporbno krilo, predvođeno stranačkim predsjednikom Ludovitom Černakom, odcijepilo i *osnovalo Nacionalnu demokratsku stranku/Novu alternativu* (NDS). Černak je bio jedini član koji nije bio iz HZDS-a, ali je dao ostavku isti dan kad je opozvan Knažko, navodno prosvjedujući zato što je Mečiar imenovao nekadašnjeg komunista (ali i zato, što mu je vjerojatno više zamjerao, što je bio profederalist) za ministra obrane. Černak se nije samo suprotstavio Mečiaru, nego je pokušavao redefinirati SNS kao zagovaratelja gospodarske reforme i interesa malih poduzetnika među svojim biračima. Koalijski sporazum s HZDS-om, međutim, sklopio je bez Černakova znanja Marian Anđel (i sam nekad predavač marksizma i lenjinizma), čelnik SNS-ova zastupničkog kluba i vladine tvrde frakcije. Izgubivši potporu svoje stranke, Černak i njegovi sljedbenici očito su čekali odgovarajući trenutak da je napuste.

Mečiar je ostao bez potpore, ali njegovi se protivnici nisu mogli složiti oko toga što dalje. Dvije glavne oporbene stranke, KDH i SDL, požurivale su prijevremene izbore, smatrajući da će Mečiarova moć i popularnost i dalje opadati. Međutim, skupine nekadašnjih članova HZDS-a i SNS-a, bile su za to da se odmah izglasa nepovjerenje, jer bi im to omogućilo pristup položajima u vladi i priliku da se institucionaliziraju prije novih izbora. Ali prije no što je postignut bilo kakav sporazum, ponovno je intervenirao predsjednik Kovač: 9. ožujka održao je govor u parlamentu i zatražio da se Mečiar odmah smijeni. Potaknuti Kovačevim govorom i bojeći se da će nejedinstvenost ići u prilog Mečiaru, otpadničke frakcije, SDL i KDH te mađarske stranke dva su dana poslije izglasale nepovjerenje.

SDL i KDH brzo su sastavile manjinsku vladu s tri odcijepljene skupine uz potporu mađarskih stranaka. SDL je kao najveća stranka dobio najveći broj kabinetskih mjesta, ali je to značajno olakšalo pregovore o koaliciji jer se nije inzistiralo na tome tko će biti premijer. Da bi se održao privid kontinuiteta, taj je položaj dodijeljen Moravčiku. Politički savezi donekle su se stabilizirali u sljedećih mjesec dana, jer je Černakov NDS počeo surađivati s dvije skupine nekadašnjih članova HZDS-a koje su se spojile i osnovale Demokratsku uniju. DU se, pak, postavila između SDL-a i Kršćanskih demokrata.

Usprkos ideološkim razlikama i ranijim neprijateljstvima (osobito kad je u pitanju KDH-ova potpora antikomunističkim mjerama), koalicija je uspješno vladala i povratila međunarodno povjerenje. Dovala je pod kontrolu fiskalni deficit što ga je naslijedila od Mečiarove vlade, čime je osigurala standby kredit od MMF-a u vrijednosti od 263 milijuna dolara i gospodarsku pomoć Europske unije, te je donijela dva zakona kojima se mađarskoj manjini priznaju prava na jezik u područjima gdje ona čini više od 20% stanovništva. Prevladao je duh snošljivosti i smirenog pregovaranja. Prisjetimo se riječi potpredsjednika SDL-a i voditelja parlamentarnog kluba Milana Fačnika: "Svi mi znamo da je put prema pravoj reformi vrlo uzak i

da su nam mogućnosti ograničene, pa nam nije bilo osobito teško pronaći prihvatljive kompromise”.³⁰ S obzirom na to da se Mečiarova popularnost kreće između 15 i 25%, vlada očekuje da će se održati u nekom obliku i nakon izbora koje je na inzistiranje SDL-a najavila potkraj rujna.

Povratak junaka

Mečiarov je povratak na vlast u studenoe 1994., poput njegova povratka 1992., ponovno izazvao ustavnu krizu. Tijekom prvih pet tjedana nakon izbora, HZDS je podnio peticiju Ustavnom sudu kako bi se poništilo petnaest mandata koje je dobila *Demokratska unija*, tvrdeći da nije prikupljeno dovoljno pravovaljanih potpisa koji bi osigurali glasovanje. Nakon što je sud presudio u korist DU-a, Mečiar je odbio prihvatiti presudu te je predmet prosljedio parlamentarnom povjerenstvu, nazivajući sud “još jednim bolesnim elementom sustava”.³¹ Tvrđio je da je za “stabilnost” nužno ne samo trenutno uklanjanje predsjednika Kovača, već i ustavni amandman koji bi proširio ovlasti ureda, dajući time na znanje da je njegov cilj pridobiti za sebe osnaženo predsjedništvo. Mečiar je iskustvo navelo na otvoreno iskazivanje sumnje glede parlamentarne demokracije. U razgovoru za češke novine, iznio je da je to “prijevera kada zastupnik iznevjeri njegovu stranku, a time i glasače”, što zapravo znači “da vlada drži parlament kao taoca, a nikome nije odgovorna”. Zaključio je da “ono što je bitno jest da vlada prestane biti osjetljiva na moguće destrukcije koje može izazvati parlament tijekom izbornog razdoblja”.³² U odsutnosti tropetinske većine potrebne da bi se nadopunio ustav, uspostavio je jedno drugo povjerenstvo s ciljem da se ispita ono što je on nazvao “destrukcijom državne vlasti u ožujku 1994”, uspostavivši time formalnu osnovu za nastavak borbe s Kovačom. Povjerenstvo je nazvao “Povjerenstvo za stabilizaciju” te izjavio da njezini nalazi mogu dovesti do krivičnih gonjenja.³³

Mečiar je temeljito preustrojio HZDS tijekom svoje šestomjesečne vladavine, uveo je veću centralizaciju te proširio unutrašnje sankcije, uključujući obavezu parlamentarnih zastupnika da plate 5 milijuna kruna (150.000 \$) “izlaznine”, odluče li se na izlazak iz stranke. Isto tako, uočio je sličnost nereda u partijskom sustavu s onim u talijanskoj politici te je zaposlio tim izbornih savjetnika Silvija Berlusconi. Kako su ankete

³⁰Milan Ftačnik, u razgovoru s autorima, Bratislava, 26 rujna 1994.

³¹Citirano u: Schutz, Peter, “Optimismus na slovensky zpusob”, *Respekt*, 3, 16.-22. siječnja 1995., str. 3.

³²*Mlada fronta Dnes*, 17. prosinca 1994., str. 9.

³³Ibid.

pokazale da ima mnogo frustriranih i dezorijentiranih glasača³⁴, HZDS je u svoju kampanju ugradio brojne nogometne utakmice i slične sigurne simbole. HZDS-ovi čelnici prikazani su na hit glazbenom video spotu kako pjevaju stranačku izbornu pobjedničku himnu “Živjela Slovačka”, pozivajući na domoljubno jedinstvo koje će riješiti sva nacionalna neslaganja.

U osnovi je HZDS-ovo nacionalističko podilaženje i pozivanje na populističku ekonomiju tijekom kampanje 1992. godine ipak bilo usmjereno protiv njegovih prijašnjih saveznika, tvrdeći da fiskalna disciplina Moravčikove vlade guši gospodarstvo i žrtvuje slovački napredak u korist stranaca i međunarodnog kapitala te napadajući vladinu ovisnost o podršci mađarske manjine. Primjerice, u industrijskom središtu u dolini rijeke Vah, Mečiar je obećao povoljne kredite, državne narudžbe, gradnju autoputa, veće mirovine, manju stopu nezaposlenosti i obiteljske povlastice. HZDS-ov se u svojem programu obvezao da će “financijkom regulacijom neprofitabilnih poduzeća” spriječiti bankrote, te da stranka neće dopustiti “masovna otpuštanja”.³⁵ U usporedbi sa 1992., HZDS-ovi simpatizeri bili su složniji, s tim da je bilo mnogo onih koji su bili protiv smjera promjena što je uslijedio nakon 1989. 62% njih vjeruje da treba prevladavati državno vlasništvo, dok ih je 52% za povratak socijalističke ekonomije. 54% daje prednost “jedinstvu i odvajanju nacije” pred “ideologijom pluralizma i demokracije” (ovo posljednje podržalo je samo 23% glasača).³⁶

Vladine stranke, s druge strane pak, zbog svoje raznolikosti bile su prisiljene suprotstaviti se Mečiaru, obvezujući se na političke prilagodbe i kompromise, koje su proširili i na HZDS, s pretpostavkom kako ga se može pridobiti da se ponaša slično u slučaju da zadrži dio vlasti u državnim organima.³⁷ Tako je Moravčikova vlada smijenila dvadeset sedam čelnika u lokalnoj administraciji, ali nije ni pokušala maknuti veći broj ljudi koji su radili na mjestima s kojih se vršila raspodjela poslova. Slično tomu, smijenili su čelnika vladine tiskovne agencije (koja je novčano podupirala pro-HZDS-ov dnevnik, Slovensku republiku) i šest članova

³⁴Primjerice, jedna anketa je otkrila da je politika postala svakodnevnim predmetom rasprava za dvije trećine Slovaka, pa ipak samo 34 posto njih misli da razumije što se događa. Vidi: *Slovensko rok po: cesty a križovatky noveho statu očami jeho obyvateľov*, Prag, Sociologicke nakladatelství, 1994., str. 29.

³⁵*Slovensko do toho! Programove tezy HZDS na vol'by 1994*, Bratislava, HZDS, kolovoz 1994., str. 7.

³⁶Leska, Dusan—Koganova, Viera, “Vol'by 1994 a profilovanie politických stran a hnutí na Slovensku”, u: Szomolanyi, Sona, Mesežnikov, Grigorij ur., *Slovensko: vol'by, 1994., príčiny-dosledky-perspektívy*, Bratislava, Slovenske združenie pre politické vedy-Interlingua, 1994., str. 88.

³⁷Poticaj za održavanje proporcionalnosti potekao je od SDL'-a, čije su novine kasnije objavile oštru kritičku retrospektivu ove politike jednoga od njezinih koalicijskih partnera. Vidi: Černak, L'udovit, “Od marca po marec”, *Nove slovo bez respektu*, 13, 27. ožujka 1995., str. 7.

upravnog odbora slovačke televizije (STV), ali su ostavili većinu Mečiarovih ljudi u upravi i uredništvu.

Za one koji su ostali, izbori su bili provjera lojalnosti, a oni koji su vjerovali u njegov povratak na vlast, bili su spremni potvrditi svoju odanost. Jedna od lokalnih pošta počela je rabiti žig na kojem je pisalo "HZDS — jamstvo demokracije u Slovačkoj".³⁸ Prvog dana izbora, STV je prenio Mečiarov monolog s jednog od njegovih lokalnih birališta, u kojem je kao izbornu manipulaciju naveo činjenicu da se njegovo ime nije moglo naći u popisu birača, nakon čega je uslijedila i izjava iz press centra HZDS-a. Nešto kasnije istoga dana dopušteno mu je da glasuje, no televizija nije prenijela da su i čelnici drugih dviju vladinih stranaka, uključujući i predsjednika SDL-a, Petera Weissa, imala isti problem.³⁹

SDL je u međuvremenu odlučio na izbore ići u koaliciji nazvanoj Zajednički izbor s tri izvanparlamentarne lijeve stranke: *sa Socijalnim demokratima*, čiji je jedini popularni član, Alexander Dubček, bio mrtav već dvije godine, i s dvije male stranke, *Zelenima* i *Agrarcima*. SDL je povremeno sam dobivao 20% glasova, a na izborima 1992. dobio 14,7%. Zajednički izbor, s druge strane, jedva da je bilo prepoznatljivo ime, i čelnici SDL-a bili su tjedan dana prije izbora primorani poslati uposlene u izbornoj kampanji da stave njihove stranačke naljepnice na ploče *Zajedničkoga izbora*.

O tome je li izborna koalicija uistinu bila odgovorna za slab uspjeh SDL-a bi će riječi nešto kasnije, no to je govorilo o skrivenoj slabosti vlade u cjelini. Okupivši se oko predsjednika Kovača, koalicijske su stranke na izbore išle prerano. Ulazak u vladu odredio ih je kao antimečiarске, ali šest mjeseci je bilo prekratko vrijeme da bi se prevladao prijašnji razvoj odvojenih organizacijskih struktura i identiteta. Posljedica je toga bilo nepostojanje jasno koordinirane strategije tijekom kampanje. Čak su i među post-HZDS-SNS-ovim skupinama, nekadašnja opredjeljenja kočila suradnju. Černakov NDS je ostao nezavisnim u *Demokratskoj uniji* tijekom šestomjesečnoga razdoblja, premda je imao svoje kandidate na izbornoj listi DU-a. Šest mjeseci nije bilo dovoljno dugo razdoblje da se jasno vidi tko je zaslužan za naznake gospodarskog napretka, čime be se ublažila kritika vladine stroge fiskalne politike (premda bi i to zahtijevalo njegovanje jedinstva). Ukratko, izbori su bili referendum o Mečiaru, ali je vrijeme nje-

³⁸*Sme*, 23. rujna 1994., str. 1.

³⁹Slovačko izborno povjerenstvo i Slovačko televizijsko vijeće obznanili su da je snimanje povreda izbornog prava. Vidi: Skolkay, Andrej, "Vplyv masmedii na vysledky parlamentnych volieb 1994 na Slovensky", u: Szomolanyi i Mesežnikov, op. cit., str. 186-204. Direktor STV-a, kojeg je postavio Mečiar, Ivan Stadrücker, bio je ubrzo nakon što je Mečiar ponovno došao na vlast skinut s položaja. Njegov je slučaj zanimljiv stoga što upozorava na nepostojanje formalnih kriterija za zadovoljavanje nečijih obveza, što ima za posljedicu neku vrstu birokratskog kalvinizma kao zaštite od političke osude.

gova pojavljivanja zapravo unaprijed odlučilo o ishodu, čime je samo Mečiaru omogućeno da kampanju vodi u skladu s time.

Bolje crvenosmeđ nego mrtav

Nakon izbora su se i KDH i SDL ohladili Mečiarovim neprestanim napadima na predsjednika Kovača, te se KDH gotovo odmah povukao iz koalicijskih pregovora, optužujući HZDS da ne pregovara ozbiljno. Uskoro je isto učinio i SDL. Weiss i Ftačnik su iskazali bojazan da bi koalicija s Mečiarom uništila mogućnosti stranke postane li članom Međunarodnih socijalista. Budući da je Mečiar odbio voditi razgovore bilo s “izdajicama” u Demokratskoj uniji ili s mađarskim strankama, Udrženje slovačkih radnika i SNS bili su prisiljeni održavati ravnotežu snaga, budući da se približavala prva sjednica Nacionalnoga vijeća.

Mečiar ne bi imao poteškoća sa SNS-om, čiji je čelnik od ožujka bio Jan Slota, poklonik ruskoga nacionalista Vladimira Žirinovskog. U trenutku Černakovog odlaska, Slota je tvrdio, kako bi najbolja politika gospodarske reforme bila ona u kojoj bi se na sve javne položaje postavilo Slovake, te je u austrijskim novinama govorio o svom ponosu što “žilama njegovih kolega teče prava slovačka krv”. Stranka je u kampanji imala slogan “Ne želimo strance, nećemo se odreći svojega”. SNS-ovi malobrojni preostali fanatici sada su u udjelu vlasti potpuno ovisili o HZDS-u, ali su služili i kao politički eho za ekstremističke sklonosti unutar samog HZDS-a. Sredinom 1994., primjerice, dnevnik Slovenska republika objavio je seriju članaka s antisemitskim temama, među kojima je objavljen i SNS-ov napis “Danas je teško živjeti u Slovačkoj ako nisi Židov”.⁴⁰

Stoga, ravnovjesje je zapravo očitovao ZRS, “građanska inicijativa” unutar SDL-a i njegov parlamentarni klub koji se podijelio nakon što se stranka pridružila Moravčikovej proreformskoj vladi. Izlazeći na izbore prvi put samostalno, ZRS-ov izborni uspjeh velikim je dijelom uzrok SDL-ova neuspjeha. Od devet županija u kojima je SDL 1992. imao najveću potporu, njih osam sastoji se od izoliranih gradova na istoku Slovačke s po jednom velikom tvrtkom. U Svidniku, gradu izgrađenom u blizini prijevoja Dukla u spomen jednome od najsvetijih mjesta čehoslovačkoga komunizma, SDL je izgubio 19% glasača; u Humenneu, izgubio je 15,5% glasova.

⁴⁰ Franek, Juraj, “Slovensko: rok 1984 (+10)”, *Roš Chodeš*, siječanj 1995. *Roš Chodeš* su novine Federacije zajednica čeških i slovačkih Židova. Franekov članak se navodi ovdje iz glasila *Slovenska republika*, 22. veljače 1995., str. 12, koji je ponovno tiskan pod naslovom: “Ovako J. Franek iz Židovske vjerske zajednice piše o Slovačkoj”.

SDL-ov konačni raskid s populizmom u ožujku 1994. stavljen je na kušnju i samo je 9% slovačke radničke klase glasovalo za nj.⁴¹

S obzirom na to da je SDL-ova deviza preobrazba u “suvremenu” lijevo orijentiranu stranku, ZRS je ponudio neo-tradicionalistički ideal objedinjujući plemenitost “poštenoga” rada s paranoidnim nepovjerenjem prema udaljenim i apstraktnim institucijama suvremenoga kapitalizma. Čelnik *Radnika*, Jan Luptak, zahtijevao je, između ostaloga, renacionalizaciju većine privatiziranih tvrtki, ostavke parlamentarnih zastupnika koji su “javno ponizili” radnike, te temeljito ispitivanje svega “nečistoga” što se nakupilo od 1989. Tjedan dana prije nego što je počelo zasjedanje parlamenta, vodio je delegaciju u Bruxelles kako bi prosvjedovali protiv Europske unije, Međunarodnoga monetarnog fonda i NATO-a.

Isprva je Luptak tvrdio da bi ZRS odbio pridružiti se ma kojoj vladi. Takav stav ga je ubrzo učinio političarem od najvećega povjerenja u Slovačkoj, ali je podržao Mečiarovo prigrabljivanje parlamentare vlasti u zamjenu za nekoliko parlamentarnih vodećih pozicija. Što se tiče Mečiaru, on je dobro procijenio da će *Radnici* rado pomoći razoriti Moravčikovu vladu, ali se bojavao da će svaka vlada ovisna o njihovom sudjelovanju ili podršci pasti u nekoliko mjeseci. Stoga je tvrdio da je njegova većina valjana samo u parlamentu, ali da i dalje želi sastaviti vladu bilo s KDH-om ili SDL-om.

Umjesto toga, beskompromisno ponašanje Mečiarove parlamentarne koalicije ojačalo je odluku obaju stranaka da ne otpočnu nove pregovore s njim, te je, zapravo, poduprlo unuturanju podršku SDL-ovom vodstvu. Nakon izbornog debakla, krilo stranke koje je vodio ministar obrane Pavol Kanis naziva odluku da se pridruže Moravčikovo vladi “povijesnom pogreškom” i tjera stranku da se udruži s vladom pod vodstvom HZDS-a (premda očigledno više iz “taktičkih” nego iz načelnih razloga). Međutim, ubrzo nakon “parlamentarne noći” Kanis i njegove pristalice javno se svrstavaju uz Weissa i Ftačnika, ostavljajući Mečiaru bez druge mogućnosti, osim da uvjeri *Radnike* da se pridruže HZDS-SNS-ovoj vladi, nudeći da se ponovno oživi Ministarstvo graditeljstva iz komunističkog vremena. Ma kako iracionalnim se činilo Mečiarovo ponašanje, koalicija s drugim “nestandardnim” strankama bila je jedina u skladu s HZDS-ovom trenutnom potrebom da obrani svoje najvitalnije organizacijske interese.

⁴¹Vidi: Krivy, Vladimir, “Parlamentne vol’by 1994: privrzcov politických stran, profil regionov”, u: Szomolanyi i Mesežnikov, op.cit., str. 123-25, i ispitivanje mnijenja neposredno poslije glasanja “Ako vokžlili rozne skupiny občanov”, *Pravda*, 3. listopada 1994., str. 3. SDL-ovi glasači iz radničke klase također su prešli u HZDS i Komunističku partiju Slovačke, paleo-fragment koji je dobio 2,7% glasova, gotovo tri puta više nego 1992. godine. 21% SDL-ovih glasača iz 1992. godine nije uopće glasovalo 1994. godine.

Vlast i privatizacija

Premda među HZDS-ovim glasačima prevladava podrška “čvrstoj ruci” i državnom paternalizmu, HZDS je i dalje ideološki amorfan. Prije nezavisnosti, to se moglo pripisivati objedinjavajućoj snazi antifederalizma. Međutim, njenim sadašnjim članovima, ideologija je tek na drugom mjestu, nakon uvjerenja da Mečiar dijeli gledišta slična njihovima. Nakon ožujskog izglasavanja nepovjerenja, HZDS-ovo *Republičko vijeće* ponovno je izabralo njega za predsjednika stranke sa 208 glasova *za* i 2 glasa *protiv* (nije imao protukandidata), i tek je tada započeo nesuvislu raspravu o tome koja bi načela trebala određivati stranku u budućnosti. Sam je Mečiar opisao HZDS kao “stranku pragmatičnog centra”, ali je nadodao da bi se mogla “učvrstiti u socijalno demokratskom smjeru”. Jedan je delegat HZDS-a stranku nazvao strankom “tradicionalnih kršćanskih vrijednosti”, a drugi je pak rekao da je on skloniji socijalnoj demokraciji, ali da će sve ovisiti o tome što će činiti druge stranke. Rasprava je bila odložena.⁴²

Danas je HZDS u potpunosti patrimonijalan, sačinjen od razvučene mreže korisnika koja u javnosti ritualizira HZDS-ovu tvrdnju o svojoj “državotvornoj” ulozi. Ključ njegove moći je kontrola privatizacije tvrtki u vlasništvu države. Mačiar je nakon svog povratka 1992. godine odmah obustavio novi program masovne privatizacije koji se jednim svojim dijelom temeljio na vaučerima koje su građani kupovali izravno po nominalnoj cijeni.⁴³ Metodom vaučera dionice su se u tvrtkama dijelile putem aukcija na nevideno, a nije se isključivo oslanjalo na državne agencije kako bi odredila vlasnička prava. Vlasništvo nad dionicama bilo je koncentrirano u investicijskim fondovima koji su skupljali vaučere u vlasništvu pojedinaca u zamjenu za gotovinu ili dividende. U prvom i jedinom federalnom valu masovne privatizacije, 503 slovačke tvrtke vrijedne 219 milijardi kruna (7 milijardi \$) privatizirane su uz pomoć vaučerskih udjela.

Budući da rade po načelima tržišta, a ne političke raspodjele, fondovi predstavljaju značajna središta moći. To ne znači da stvarna tržišta dobro funkcioniraju (ili da uopće funkcioniraju), ali je nakon prvoga vala vaučerske privatizacije ipak došlo do premještanja moći odlučivanja i njezine racionalizacije. Sama neprotočnost tržišta kapitala onemogućila je špekulacije, što je najveće fondove prisililo na to da prihvate dugoročnu strategijsku ulogu u upravljanju i restrukturiranju.

⁴²“Mečiar nadale vede HZDS”, *Lidove noviny*, 28. ožujka 1994., str. 9; “Nove stanovy HZDS približuju toto hnuti stranicke strukture”, *Mlada fronta Dnes*, 28. ožujka 1994., str. 7.

⁴³Sljedeća rasprava oslanja se dijelom na Mitchell Orenstein, *Voucher Privatization and Restructuring in Slovakia*, Prag, Institute for EastWest European Studies Center, srpanj 1994.

To je HZDS-u donijelo nove saveznike, jer su direktori poduzeća, na opasnost da fondovi preuzmu nadzor nad poduzećima, odgovorili suprotstavljanjem daljnjoj vaučerskoj privatizaciji. Njihova organizacija, Udruženje industrije (UP), “zarobilo je” Ministarstvo gospodarstva 1992. godine, i otada podupire Mečiaru bez obzira na stranačku pripadnost svojih članova. Primjerice, unutar SDL-a, jedan od najglasnijih protivnika raskida stranke s HZDS-om je Peter Magvaši, kojeg je UP delegirao za ministra gospodarstva u Moravčíkovej vladi.

Ne iznenađuje što je malo poduzeća privatizirano u vrijeme Mečiarove vlade nakon nezavisnosti, a svaka se privatizacija provela isključivo putem javnih ponuda i izravnih prodaja, čime se moglo lakše manipulirati da bi se nagradili oni koji su pružali političku podršku. U trenutku njegova uklanjanja u ožujku 1994. godine, Mečiar je osobno imao dva glavna resora privatizacije, imenujući sebe ministrom privatizacije (nakon njegova prvog izbora, Ivana Lexu predsjednik Kovač odbio je zbog neodređenih “moralnih nedostataka”) i predsjedateljem predsjedništva Nacionalnog imovinskog fonda. Dok je u okviru federalnoga programa privatizirano čak 900 slovačkih tvrtki, Mečiarova je vlada privatizirala samo 74 tvrtke. Nakon 15. veljače 1994., što znači nakon što je njegova vlada izgubila parlamentarnu većinu, odobrena je prodaja 44 poduzeća, uključujući izravnu, na brzinu provedenu prodaju 23 poduzeća dan prije nego što će Mečiar sići s vlasti, od kojih su neka kupili članovi njegova kabineta za jedva 15 posto od procijenjene vrijednosti.

Zbog značaja privatizacije za gospodarsko i političko osuvremenjivanje, i njezina središnjeg položaja u vladajućem odnosu interesa i vlasti, Moravčíkova ju je vlada stavila u središte svoga programa. Poništila je trinaest ugovora koje je Mečiar odobrio tijekom posljednjega mjeseca svoje vladavine, ali je, što je još važnije, počela pripremati drugi val vaučerske privatizacije. UP-ov otpor koji je kanalizirao Magvaši, očito je onemogućila njegova stranka, čiji je novi čelnik imenovao SDL-ovu izrazito cijenjenu ekonomisticu, Brigitu Schmognerovu, za novostvoreni “usporedni” kabinetski položaj — zamjenik ministra gospodarstva. Vlada se složila glede plana da se odobri prijedlog privatizacije za 174 poduzeća procijenjenih na 176 milijardi kruna (5,6 milijardi \$). Od tog iznosa, 80 milijardi kruna, kao i imovina preostala nakon prvog vala privatizacije u vrijednosti od daljnjih 25 milijardi kruna privatizirala bi se vaučerima. Jedan od savjetnika ministra privatizacije izjavio je “Mi se ne svađamo zbog siće”.⁴⁴

Za HZDS bila je to borba za puko preživljavanje. Tijekom kampanje, Mečiar je naglasio kako ne želi stvarati koalicijsku vladu i javno je razmišljao o tome da ostane u oporbi nakon što nije uspio dobiti apsolutnu većinu. Međutim, nakon što su koalicijski razgovori s KDH-om i SDL-om propali, HZDS-ov aparat signalizirao je da će on preuzeti vlast. Četiri dana prije prve sjednice parlamenta, zasjedalo je Republičko vijeće te ga

⁴⁴Igor Uhrík, razgovor s autorima, Bratislava, 23. lipnja 1994.

“potvrdilo” kao sljedećeg predsjednika vlade. Vladu je sastavio 11. prosinca, četiri dana prije nego što je trebao započeti drugi val vaučerske privatizacije (i nekoliko dana prije nego što ga je opet potvrdilo Republičko vijeće). Nakon što je predsjedniku Kovaču dao tri dana da potvrdi sve članove svoga kabineta (od kojih sedam nije imalo prijašnjeg iskustva u vladi), odložio je vaučersku registraciju na neodređeno vrijeme, navodeći da je nužno “ponovno procijeniti koju sve imovinu valja uključiti”.⁴⁵ U travnju 1995. godine, Mečiar je najavio da će vaučerska privatizacija krenuti, ali samo s polovinom imovine, u vrijednosti 40 milijardi kruna. Ta se najava poklopila s izravnim napadom na Prvu slovačku investicijsku tvrtku, koja je izjavila da je već prikupila 25 posto vaučera drugoga vala. Ministar financija je optužio fond za nejasno određene tehničke nepravilnosti te predao administraciju cijelog svog resora tvrtki Harvard Capital & Consulting Slovakia. Jedan od glavnih direktora HC&CS-a je Vladimir Lexa, prijašnji visoki dužnosnik u Komunističkoj stranci i otac Ivana Lexa, HZDS-ovog zastupnika kojeg je istog tog mjeseca Mečiar izabrao da vodi Slovačku tajnu službu.

U srpnju 1995. godine, Mečiarova je vlada otišla čak i dalje, donoseći zamjenski plan za drugi val koji je djelotvorno okončao vaučersku privatizaciju. Namjesto vaučera kojima se mogu kupiti dionice u tvrtkama, slovački će građani sada dobiti zadužnicu od Nacionalnog imovinskog fonda u nominalnoj vrijednosti od 10.000 kruna koja se može naplatiti nakon pet godina. Hoće li vlada biti u stanju ispuniti svoje obećanje, vidjet će se. Nedvojbeno je da novi privatizacijski plan daje Mečiaru daljnjih pet godina da raspodjeljuje plijen. Čak i tada, ni na koji način nije izvjesno da će Mečiar predati kontrolu nad “privatiziranim” poduzećima. Legalnim okvirom izravnih prodaja zapravo se uspostavlja neka vrsta leasinga, budući da država zadržava značajni dio vlasničkih prava sve dok nije primljen i zadnji obrok otplate.

Bog koji ne griješi?

Što može objasniti pojavu populizma i klijentizma u postkomunističkoj Slovačkoj? Odgovor leži u posebnostima dvaju glavnih slovačkih razvojnih procesa, industrijalizacije i pojave političkoga nacionalizma, pri čemu su se oba pojavila unutar prostora Čehoslovačke države, a od kojih je drugi reakcija protiv takvoga stanja.

Bitna činjenica glede industrijalizacije jest da se, za razliku od Čeških prostora, gotovo sve počelo događati nakon što su komunisti došli na vlast 1948. godine, čime su ruralni prostori i stanovništvo u velikom ruskom stilu pretvorili u nabijene specijalizirane agregate usmjerene na trgovački režim koji je pao 1990. godine. Ti su prostori zadržali zastarjeli i neujed-

⁴⁵Razgovor s Mečiarom, *Praca*, 15. prosinca 1994., str. 3.

načeni gospodarski ustroj usmjeren na poluobrađeni čelik, teško oružje, kemikalije, i naftne proizvode. I dok usporedne prednosti nameću otpuštanja i smanjenje plaća, radnici u tim tvrtkama nisu navikli na mobilnost, a ne posjeduju niti vještine koje bi lako mogli pretvoriti u veću produktivnost, bolje plaćene poslove — problem koji je postao još većim zbog nedostatka investicijskog kapitala. To što su stranke postigle da Moravčikova vlada dobije većinu u samo sedam od četrdeset tri slovačke županije — od kojih su sve stara gradska područja u dva najveća grada — govori o naslijeđu socijalističke industrijalizacije pri objašnjavanju narodne podloge “nестandardnih” stranaka.

Ipak, gospodarsko naslijeđe komunizma ne može biti jedino odgovorno za komunistički populizam koji predstavlja HZDS. Istina, tržišna reforma utjecala je na slovačku industriju više nego što je to bio slučaj na češkim prostorima, dovodeći do visoke relativne stope nezaposlenosti, što je pak plodno tlo za nacionalističke pritužbe. Pa ipak, zašto se privlačnost HZDS-a održala i nakon nezavisnosti? Premda su socijalne službe, naročito zdravstvo, značajno nazadovale pod teretom smanjenog proračuna, slovačko gospodarstvo u cjelini nije pokleknulo pred strašnim prognozama Zapada, bilježeći porast od 4,% pu vrijeme Moravčikove vlade 1994. godine — prvi značajan porast od 1989. godine. Inflacija se smanjila sa 25,1% u prosincu 1993. godine na 12,3% u rujnu 1994. godine, nezaposlenost se ustalila na oko 14,5%, a zalihe čvrste valute su se tijekom jedne godine utrostručile. Premda su ove brojke donekle neobične, budući da predstavljaju “oporavak” uglavnom od šoka koji je uzrokovalo uvođenje poreza na promet 1993. godine, smanjenje trgovine, do kojeg je došlo nakon razdvajanja češkog i slovačkog gospodarstva, te posljedica ograničenja uvoza s početka 1994. godine, slovački bruto-nacionalni dohodak per capita bio je treći najveći u toj regiji, čak ispred poljskoga. Usprkos otporu promjenama, što se postkomunističkih gospodarstava tiče, Slovačka je razmjerno uspješna.⁴⁶

Niti nedavni rezultati izbora izgleda da nisu u funkciji stalne razmjerne deprivacije, budući da su slabo povezani sa stopom nezaposlenosti na razini županija. Od šesnaest najjačih HZDS-ovih županija, samo u šest je nezaposlenost veća od prosječne. Naravno, prevladavajući interesi i mnogobrojni slučajevi iz života pokazuju da je to dijelom objašnjivo načinom na koji se provodi promečiarovska kampanja u industrijskim poduzećima, gdje direktori koji nastoje zadržati kontrolu, uvjeravaju radnike da im HZDS jamči stalnu visoku stopu zaposlenosti. Ono što se tiče obaju grupa jest da se prešutno normativno očekuje da državno usmjeravanje bude ugrađeno u socijalistički industrijalizacijski proces, a ne da država iskustveno bude

⁴⁶O “iznenađujućem” uspjehu slovačkog gospodarstva vidi: Brada, Josef C., “The Slovak Economy after One Year of Independence”, *East-Central European Economies in Transition*, Study Papers Submitted to the Joint Economic Committee, Congress of the United States, 103d Congress, 2d Session, studeni 1994., Washington, D.C., U.S. Government Printing Office, 1994., str. 518-30.

sposobna da intervenira. Jedan je radnik, dok je napuštao HZDS-ov zbor, primijetio “Kakva obećanja. A tko će ih ispuniti? Ako ništa drugo, on (Mečiar) obećaje, a to je Slovacima dovoljno”.⁴⁷

Međutim, pomniji pregled županijskih rezultata navodi na to da politička formula karizmatičnog vodstva s kojim HZDS održava tu mrežu izvlači svoju snagu iz drukčijeg naslijeđa, odnosno nacionalističkoga diskursa koji je proizašao iz ruralne Slovačke neposredno prije industrijalizacije. U šest županija u kojima je HZDS dobio više od 50% glasova, povezanost s nezaposlenošću i opet je vrlo slaba: samo su dvije županije imale stope iznad nacionalnog prosjeka. Pet od tih općina, međutim, sastoji se od istih područja koja su najviše poduprla stranku oca Andreja Hlinka, *Slovačku narodnu stranku* (HSL'S), srce antimodernističkog katoličkog populizma unutar slovačkog “Autonomaškog bloka” koji je djelovao između dva rata u Prvoj čehoslovačkoj republici. Četiri najvažnije HSL'S-ove županije u vrijeme Prve republike bile su prve četiri HZDS-ove općine u 1994. godini. Povijesna veza s HSL'S-om, možda normativno potkrijepljena paternalističkom podlogom strukture interesa koje je postavila industrijalizacija, još se potvrđuje drugim izbornim raskolom: koncentracijom podrške HZDS-u u dvije dobnu najstarije skupine, s visokim stupnjem podrške koja dolazi od glasača starijih od šezdeset godina.⁴⁸

Koji god da mehanizam pridonosi zemljopisnim i demografskim obilježjima HZDS-ove podrške, HZDS je sasvim jasno konceptualno povezan s predratnim populizmom preko institucijskih djelatnika kojima je zadatak da odrede slovačku nacionalnu misao u okvirima političkog “buđenja”, čiji je predstavnik HZDS. Najveća i daleko najutjecajnija je Matica slovenska, izvorno utemeljena 1863. s namjerom da očuva slovački jezik i kulturu od asimilacijskog pritiska Mađara za vrijeme Habsburške Monarhije. Tijekom revolucionarnih mjeseci, Matica slovenska je obnovljena kao masovna organizacija čija je konzervativna kulturna misija popraćena radikalnim socijalnim i političkim djelovanjem. Njezinih dvadeset regionalnih organizacija i 397 lokalnih povjerenstava, koje velikim dijelom novčano potpomažu slovački emigranti u Sjedinjenim Američkim Državama, Kanadi, trebali bi “povezati (slovačko) društvo”:

Matica slovenska želi biti iznad svih stranaka, ali ne može i ne želi biti apolitična i nepartizanska. Ne želi biti vjerske naravi, ali je svjesna važnosti kršćanske ideologije za našu kulturu. Želi biti izvan svih vladinih

⁴⁷ Holub, Petr, “Navrat hrdiny”, *Respekt*, 39, 26. rujna — 2. listopada 1994., str. 8.

⁴⁸Krivy, op. cit., 124-30; Leska i Koganova, op. cit., 89.

ministarstava, ali, što je neizbježno, mora surađivati s mnogim vladinim ministarstvima.⁴⁹

Od samog početka, Matica slovenska je pomagala pokrenuti nacionalističke prosvjede, prvo kao podršku za uspostavljanje službenog jezika u slovačkoj republici, ali početkom 1991. godine zalažući se za slovačku samostalnost. Kroz cijelo razdoblje od 1989. godine, inteligencija kojoj je pomogla da se konsolidira jasno je odredila prioritete politike, retoričke strategije, pa čak i jasno nazivlje nacionalističkog programa rada. Tako primjerice, Deklaracija o suverenitetu, donesena nakon izbora 1992. godine, zapravo je doslovni preslik modela koji je Matica pripremila.

Kao organizacija koja je radila na izgrađivanju nacije, Matica je zamislila politički zajednicu kao organsko jedinstvo, čije su najveće vrijednosti nezavisnost, zahtijevajući “ujedinjavanje svih slovačkih političkih snaga u ime interesa slovačke nacije”. Članovi nacionalnih manjina, premda građani, nikada ne mogu zakonski nametnuti kolektivne tvrdnje protiv političke zajednice koja se na ovaj način određuje: “Mi smo za zajednički život s građanima mađarske nacionalnosti..., ali na platformi slovačke nacionalne države i poštivanja suverenih prava slovačke nacije”.⁵⁰ Ovaj naglasak na isključivo nacionalnom suverenitetu dolazi najviše do izražaja u preambuli Ustava, koji počinje “Mi, slovačka nacija”.⁵¹

Za separatističku inteligenciju “emancipacijskog procesa”, normaliziranje nacionalne nezavisnosti i državnosti pomaknuto je u središte slovačke kulturne politike, te je, kao i u drugim novouspostavljenim državama istočne Europe (primjerice u Hrvatskoj), povezano s revizionizmom Drugog svjetskog rata. Vodeći čelnici države često se pozivaju na duhovni, ako već ne politički, kontinuitet sa slovačke države koju je 1939. godine pod okriljem nacista uspostavio HSL'S pod vodstvom Hlinkina nasljednika, monsignora Josefa Tisoa. Stoga je bilo jednako tako važno odbaciti slovački nacionalni ustanak iz 1944. godine, čiji je cilj bio ne samo da se pobijedi klerofašistički režim, već da se i ponovno uspostavi Čehoslovačka u uvjetima nacionalne jednakosti.

Ustanak je bio sveobuhvatan pokret nacionalnoga otpora, čije je značenje bilo jednako tako napadano kasnijom politikom i historiografijom kao što su to u vojnom smislu bile napadane partizanske jedinice nakon što je Tiso pozvao u pomoć nacističku diviziju Horsta Wessela. Nakon rata, Česi, koji su bili pod nacističkom okupacijom, svi su se pravili kao

⁴⁹“Ohlas k Slovenskemu narodu”, 11. kolovoza 1990., u: Paška, Ladislav—Zuffa, Cyril, ur., *Tri roky obnovenej členskej zakladne Matice slovenskej, 1990-1992*, Liptovský Mikuláš, TeLeM, 1994., str. 55.

⁵⁰“Vyhlásenie Matice slovenskej k parlamentnym vol'bam v Juni 1992”, *ibid.*, str. 132, i “Slovo na uvaženie slovenskemu narodu”, 10. svibnja 1990., *ibid.*, str. 44.

⁵¹Za razliku od toga, češki ustav, u sličnim uvjetima usvajanja, navodi da predstavlja volju “nas, građana Češke Republike.”

da nije bilo ustanka, a Eduard Beneš je odbio zahtjeve zastupnika za decentralizacijom Čehoslovačke. Godine 1950. češki su komunisti optužili slovačke drugove u svojem vodstvu za “građanski nacionalizam”, zatvorili ih nakon namještenih sudskih procesa, te nastavili s centralizacijom države. U godinama koje su prethodile Praškom proljeću i njegovoj jedinoj preživjeloj reformi, federalizaciji države, Slovaci su bili rehabilitirani i konačno promaknuti u vodstvo Partije, a Partija je bila promaknuta u jedino vodstvo ustanka.

To je službeno stanje stvari 1989. godine. “Nacionalno svjesna” kulturna elita preokrenula je značenje ustanka naopačke: bio je to ilegalan puč koje su vodili komunisti i pristalice Čehoslovačke protiv međunarodno priznate suverene zemlje, koju su pisci (pa čak i neki njezini sadašnji kritičari) spominjali kao Prvu slovačku republiku. Dvojili su između poricanja fašističkog režima općenito i razdvajanja legitimnosti državnog postojanja od njezina podrijetla i karaktera. Priznati nacionalistički povjesničar nedavno je uspio jezgrovito povezati dva stava: “Čak ako je država i bila fašistička, fašizam nije razlog zašto uništiti državu. Nećete liječiti zubobolju tako da odrežete glavu, već vađenjem bolesnoga zuba — pa i to samo u krajnjoj nuždi”.⁵²

Ovakav povijesni i pojmovni sklop važan je, budući da je HZDS postao politički vezan uz ovu tradiciju zbog prilika s kojima je suočen od slovačkog osamostaljenja. Poput HZLS-a i *Autonomaškog bloka*, HZDS ima podršku samo jedne trećine izbornoga tijela; i, kao i država u vrijeme rata, rođena dan nakon Hitlerove prijetnje odcjepljenja Slovačke ako Tiso ne proglasi nezavisnost, današnja država nema čvrste temelje — niti demokratske niti bilo što slično post hoc pravovaljanosti u obliku snažne potpore naroda. U ožujku 1993. godine, tri mjeseca nakon što je čehoslovačko razdvajanje postalo službenim, anketa je pokazala da bi samo 29% Slovaka glasovalo za odvajanje da je raspisan referendum. Dvije godine kasnije, 60% Slovaka se “pomirilo” s nezavišnošću, pa ipak 50% bi radije živjelo u federaciji ili konfederaciji sa Česima. Samo 35% fakultetski obrazovanih izražavaju zadovoljstvo što je postignuta nezavisnost.⁵³

Strategije nacije: reforma ili revolucija

Ozbiljnost krize slovačkog identiteta navodi na to da će Slovačka biti izrazito nestabilna zemlja u doglednoj budućnosti. Njezin nacionalni

⁵²Vnuk, František, “Kriticky a odpatetizovaný pohľad na SNP” u zbirci članaka i povijesnih “svjedočanstava” koju je pod pokroviteljstvom Matice slovenske objavila skupina Dies Ater, *Nesťastný den, 29. august 1944*, Bratislava, LUC, 1994., str. 8. Vnuk je nedavno promaknut u Znanstveno vijeće Povijesnog instituta Slovačke akademije znanosti.

⁵³*Mlada fronta Dnes*, 11. siječnja 1995., str. 7.

“proboj” tek se treba dogoditi. “Podaci” o prošlosti — simboli, običaji, institucije i usmjerenja povezana s Čehoslovačkom — ostaju kao “ograničavajući uvjeti” redefiniranja političkoga života.⁵⁴ To ostavlja državi, čije je rođenje općenito odrazilo organsko jedinstvo nacije, zadaću da to jedinstvo nametne. Njezina državnost počiva na načelu etničke solidarnosti koje, usprkos službenim pokušajima naspram Mađarske, osigurava malo jamstava za sve nemirniju mađarsku manjinu — manjinu koja se, naročito od studenog 1994., povukla gotovo u potpunosti iz političkog sudjelovanja u uglavnom slovačkim strankama. Vlada je nedavno najavila da planira strože jezične zakone te je inzistirala na primjeni sustava “alternativnog” obrazovanja, što govornici mađarskoga jezika vide kao prvi korak u smjeru uklanjanja škola na mađarskom jeziku. U lipnju 1995. godine, usred otpuštanja nekoliko mađarskih ravnatelja škola koji su bili na čelu prosvjeda protiv sheme alterntaivnih škola, mađarski su roditelji u nekoliko općina svoju djecu izvadili iz škola. “Ja sam miroljubiv čovjek, ali branit ću svoje interese”, riječi su vode *Mađarskog kršćanskog demokratskog pokreta*.⁵⁵

Za Mečiaru, ideološki projekt izgradnje države, nasuprot nacionalizmu kao oportunističkoj političkoj strategiji, uvijek je bio manje važnim od pitanja vlasti. Na užas Matice slovenske, HZDS je čak podupirao prijedlog zakona što ga je krajem 1992. godine sponzorirao SDL s kojim se postiglo to da dan izbijanja Nacionalnog ustanka postane državnim praznikom. Ali to je bilo u vrijeme kada je SDL — čija je kampanja 1994. godine završavala partizanskim pjesmama — još uvijek bio narodni saveznik. Koalicija koja je došla na vlast u studenom 1994. godine sada povezuje moćni kolektivistički identitet reakcionarnog socijalizma i nacionalizam koji su proizašli is slovačkog sučeljavnja sa suvremennošću. Zajedno, oni pružaju temelj za autoritativan mit o nacionalnom zajedništvu koje je definirano onim čemu se suprotstavlja. Mečiar je još jače usmjerio svoje čistke, uklanjanje političkih protivnika, na kulturne ustanove, smjenjivanje bibliotekara, ravnatelja muzeja, djelatnika u obrazovanju, pa čak i dirigenta Slovačke filharmonije.

Konačno, međutim, postizavanje političke stabilnosti bit će i složeniji posao, jer će ovisiti o pomirenju dviju sukobljenih tradicija nacionalnoga identiteta koje su izrasle iz slovačkoga prijašnjeg iskustva nezavisnosti. Povijesna odanost ustanku i ratnoj državi koja je prisutna u većini suvremenih političkih tvorevina, navodi na to da je malo onih koji su u potpu-

⁵⁴Vidi: Krichheimer, Otto, “Confining Conditions and Revolutionary Breakthroughs”, *American Political Science Review*, 59, 1965., str. 964-74, ponovno tiskano u: Burin, Frederic S.—Shell, Kurt L., ur., *Politics, Law and Social Change*, New York, Columbia University Press, 1969., str. 385-407. Vidi i: Jowitt, Kenneth, *Revolutionary Breakthroughs and National Development: The Case of Romania*, 1944-1965, Berkley University of California Press, 1971.

⁵⁵Pal Csaky, razgovor s autorima, 14. lipnja 1995.

nosti prihvatili implikacije nacionalnog identiteta koji predlažu. Primjerice, Mečiar shvaća da slovački nacionalni ustanak osigurava osnovu za tvrdnju o identitetu Zapadne Europe. Pa ipak nije uspio osuditi SNS-ove zahtjeve za službenu rehabilitaciju Josefa Tisoa, kome je Matica slovenska posvetila nedavnu izložbu u bratislavskom muzeju.

Mečiarovi su se suparnici, od kojih su mnogi podupirali slovačku nezavisnot, našli u sličnoj neprilici, s izuzetkom SDL-a, koji nedvojbeno drži ustanak dijelom svoga naslijeđa. KDH svoje korijene nalazi u konzervativnom katoličkom korporatizmu Andreja Hlinke, premda sada nastoji pomiriti suvremeni katolicizam i političku demokraciju. (Trebalo bi reći da je suvremena slovačka Katolička crkva poduzela neobičan korak objavivši biskupova pisma s početka 1995. godine, u kojem se ona distancira od Mečiara i njegovih autoritarnih sklonosti.) Juraj Kohutiar, međunarodni tajnik KDH-a, izjavio je: “Mi smo oprezni kada govorimo o tom razdoblju, jer znamo da su neki od naših pristalica za slovačku državu, a protiv nacionalnog ustanka”.⁵⁶ Što se tiče DU-a, on je podijeljen između liberala koji podržavaju ustanak i nekadašnjih SNS-ovih privrženika.

Simbolična politika koja je proizašla iz ovih podjela što su se očitovale u nebrojenim bitkama zbog imena gradskih trgova, likova na novčanicama, državnih praznika, zadire u bit današnje dileme Slovaka. Demokratska Slovačka mora se graditi na identitetu koji odgovara vrijednostima ustanka, a ne onima klerikalno-fašističke države iz ratnog vremena. Pa ipak, obrana tih vrijednosti suočava se s najozbiljnijom preprekom sadržanom u samom ustanku, jer će on uvijek ostati vezan uz državu koju su najveći dio demokratske opozicije, kao i trenutna vlada, pomogli uništiti.

S engleskog prevela:

Mirna Varlandy-Supek

⁵⁶Neki od tih simpatizera zapravo su se odcijepili kako bi osnovali *Slovački kršćanski demokratski pokret* (SKDH) početkom 1992. Otad su promijenili naziv u *Kršćanska socijalna unija* (KSU), po svojem se programu ne razlikuju od SNS-a.

Jonathan Stein and Mitchell Orenstein

*DILEMMAS OF DEMOCRATIC
STATE-BUILDING IN SLOVAKIA*

Summary

Slovakian political development following the collapse of communism is analysed in the text. The instigator of the democratic change in Slovakia was the organization “Public against violence” /VPN/ (the equivalent to the Czech “Citizens’ Forum”), in which Vladimir Mečiar came to prominence very early on. Following his clash with the leadership of VPN in spring of 1991, he emerged as a charismatic political leader. Relying on his populist party called “Movement for Democratic Slovakia” /HZDS/, Mečiar in 1992 won the Slovakian parliamentary elections and became Prime Minister. HZDS’ radicalization of the nationalist discourse and its striving for a total institutional transformation of Czechoslovakian federation led to the so called “velvet divorce” and Slovakian independence early in 1993. Mečiar and HZDS briefly lost power in 1994 due to the party rift, but made a triumphant comeback after the elections in autumn of the same year. The authors’ thesis is that this is responsible for the fact that in Slovakia national populism and client-patrimonial type of government have prevailed over democratic constitutionalism. The authors claim that the causes for such a development can be found in the social repercussions of the forced postwar industrialization and in the powerful tradition of cultural and political nationalism.